

**Впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво»
у шкільну мистецьку освіту**

У статті розглядаються особливості впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» в процесі вивчення мистецьких дисциплін в загальноосвітніх сучасних закладах. Автор доводить, що взаємодія мистецтв у процесі художнього сприйняття активізує психічні процеси, підсилює збудження, що виникають у слухових та зорових центрах головного мозку людини. У результаті такої цілісної реакції у свідомості виникають переживання нової якості, що через дію асоціативного механізму викликають в уяві яскраві образи, поглиблюється розуміння художнього змісту твору, розширюється художній світогляд особистості. Така інтеграція можлива завдяки об'єднанню в процесі викладання різних видів мистецтв: музики, образотворчого мистецтва, хореографії, театру тощо. Аналізується, що за останні роки в Україні зроблено перші кроки в реалізації ідеї інтегративної мистецької освіти в загальноосвітній школі

Ключові слова: мистецька освіта, інтеграція, предметно-інтегративна освіта, інтегрований мистецький курс.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Протягом століть чимало мислителів намагалися винайти й запровадити різні навчально-виховні системи, які б якнайкраще задовольняли природні та культурні потреби людини. Сьогодні розробляються освітні моделі, які ґрунтуються на гуманістичних засадах, тобто є особистісно зорієнтованими, і відображають особливості сучасного соціокультурного простору.

Учені висловлюють сміливі гіпотези, що в просторі третього тисячоліття на основі взаємодії мистецтв і синтезуючого типу мислення докорінного оновлення зазнає сфера художньої культури людства. Сьогодні школярі мають бути готовими жити в умовах постійних змін, непередбачених ситуацій, тому вони мусять бути мобільними, гнучкими, творчими. В організації пізнавальних процесів зростає роль асоціативно-образного типу мислення, механізмів інтуїції. Тому освіта має спрямовуватися на розвиток творчого потенціалу особистості, самостійного критичного мислення, ціннісних орієнтацій, формування спектра життєвих компетентностей, адекватних соціокультурним реаліям [1].

Саме тому уже з початкової ланки навчання школярів спрямовується переважно на розвиток раціональних механізмів мислення, а емоційно-образні завантажуються менше порівняно з вербальними, тому розвиваються повільніше, гальмуються. Види мистецтва — музичне та образотворче — викладаються автономно, хоча між ними існує безліч зв'язків у єдиному просторі художньої культури. Наслідком такого типу навчання є поступове згасання притаманних дітям молодшого шкільного віку асоціативного сприйняття матеріалу, багатой фантазії, творчої уяви.

Нагальною вимогою постіндустріального суспільства стає оволодіння способами спілкування на основі не лише вербальних, а й невербальних форм комунікації за допомогою новітніх технологій і технічних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... Останнім часом значно актуалізувалися інтегративні тенденції в дидактиці, в теорії педагогіки. Дослідники вивчають феномен освітньої інтеграції на матеріалі різних дисциплін (Р.Арцишевський, Н.Бібік, В.Гузєєв, Я.Данилюк, М.Іванчук, В.Льченко, І.Козловська та ін.), зокрема предметів художньо-естетичного циклу (Л.Савенкова, Н.Терентьєва, В.Тименко, Г.Шевченко, О.Щолокова, та ін.). В українській науці започатковано дослідження філософії інтегративної освіти (С.Клепко), її дидактичних (С.Гончаренко, І.Козловська, О.Савченко) і психологічних (І.Бех, Т.Яценко) засад. Створено програми, підручники й посібники з різних інтегрованих курсів для початкової школи (Л.Масол, Н.Бібік, В.Льченко, Т.Пушкарьова, О.Рудницька та ін.).

Мета статті... Проаналізувати особливості впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» в процесі викладання мистецьких дисциплін в сучасних закладах освіти.

Виклад основного матеріалу... Глобальні процеси сучасного цивілізаційного розвитку визначають необхідність становлення нової парадигми освіти. Одним із можливих проголошується тип інтегративної освіти. У широкому філософсько-культурологічному розумінні він може стати, на наш погляд, необхідним, підґрунтям для створення адекватної запитам реальності світоглядно-виховної моделі мистецької освіти, що стане консолідуючим чинником у процесі зародження і співіснування різноманітних підходів до навчання і виховання школярів засобами мистецтва, сприятиме узгодженню міждисциплінарного змісту освіти з педагогічними технологіями особистісно-розвиваючого спрямування [6, с.4].

Взаємодія мистецтв у процесі художнього сприйняття активізує психічні процеси, підсилює збудження, що виникають у слухових та зорових центрах головного мозку людини. У результаті такої цілісної реакції у свідомості виникають переживання нової якості, що через дію асоціативного механізму викликають в уяві яскраві образи, поглиблюється розуміння художнього змісту твору, розширюється художній світогляд особистості.

Жоден вид мистецтва окремо не спроможний цілісно і всебічно відтворити дійсність, оскільки вона сприймається всіма п'ятьма органами чуттів. Кожному виду властиві специфічні виразові засоби і можливості впливу на особистість. Скажімо, музиці - емоційна глибина, процесуальність, активність, динамізм. Образотворчому мистецтву, що належить до статичних видів мистецтва, ці можливості не притаманні. Воно надає інформацію про зовнішній світ за допомогою найповнішого аналізатора людського сприймання – зору [6, с.5].

Донедавна у школах України різні види мистецтв (музика, образотворче мистецтво, хореографія, театр тощо) вивчалися автономно. Проте досвід показує, що диференційоване викладання цих предметів не створює достатніх умов для осягнення школярами цілісності світу - основи дитячого світосприйняття. Зі вступом до школи часто ця цілісність руйнується через кордони між окремими предметами і в результаті знання, які здобувають діти, мало пов'язані між собою.

Провідною тенденцією розвитку сучасного наукового знання і рушійною силою загальної орієнтації освіти є процеси інтеграції, які спричинили зміни і у формуванні інтегративних явищ у системі мистецької освіти. Багато дослідників ХХ ст. (Л.Масол, Т.Крижанівська, О.Рудницька, Г.Шевченко, Б.Юсов та ін.) наголошують на тому, що мистецька освіта і виховання підростаючої особистості мають базуватися на принципі взаємодії різних видів мистецтва, позаяк тільки в сукупності всіх почуттів у свідомості дитини відтворюється цілісна картина життя.

За останні роки в Україні зроблено перші кроки в реалізації ідеї інтегративної мистецької освіти в загальноосвітній школі.

Предмети мистецького циклу в системі загальної середньої освіти мають не лише вирішувати завдання безпосереднього духовного розвитку особистості, естетичної та загальної культури, але й сприяти оволодінню нею комплексом соціально-психологічних компетентностей [8, с.156]. З приводу цього в Державних стандартах початкової, базової освіти зазначається, що «Головна мета освітньої галузі «Мистецтво» полягає в розвитку особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння й творення художніх образів, потреби в художньо-творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні» [2].

Також у змісті сучасних Державних стандартів (освітня галузь "Мистецтво"- "Естетична культура") передбачено викладання як окремих мистецьких дисциплін, так і можливість введення інтегрованих курсів. Впровадження у шкільну практику комплексу видів мистецтв дасть змогу вирішити питання поліхудожнього виховання школярів, а, отже, – розширити асоціативні уявлення учнів, збагатити їхню суб'єктивне художнє світосприймання і світовідчуття, створити умови для розвитку сенсорної, емоційної та інтелектуальної сфер особистості [2].

Науковцями, методистами й учителями-практиками було створено програми інтегрованих курсів "Мистецтво.1 - 8 кл." та "Художня культура. 9-11 кл.". Слід наголосити, що ці інтегровані курси не є альтернативою викладання окремих мистецьких предметів - це один із варіантів викладання мистецтва в школі. Програма "Мистецтво.1-8 кл." (кол. авт. під кер. Л.Масол) передбачає об'єднання традиційних предметів "Музичне мистецтво" та "Образотворче мистецтво" як домінуючих змістових ліній з елементами синтетичних видів мистецтва – хореографії, театру, кіномистецтва. Усі види мистецтва співіснують у єдиному тематичному просторі, взаємодоповнюючи і збагачуючи один одного.

У теоретичному плані повна інтеграція знань учнів із усіх видів мистецтв — ідея перспективна. Втім, сьогодні синтетичні мистецтва не можна вводити в програму загальноосвітніх шкіл у повному обсязі (і на кожному уроці) з декількох причин, серед яких найголовніші такі:

1) це вимагає додаткових спеціальних матеріально-технічних умов, яких немає у більшості вітчизняних шкіл (наявності відеозаписів, апаратури для перегляду кінофільмів, спеціальної зали та форми для хореографії, сцени для театру);

2) опанування синтетичних мистецтв потребує додаткового навчального часу, а на курс мистецьких дисциплін у Базовому навчальному плані виділено лише 2 години на тиждень, яких вкрай недостатньо для художнього розвитку школярів [7].

З одного боку, виникає нагальна потреба і є можливість розробити загальні методичні підходи до викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» з домінують музичного та образотворчого компонентів. З другого — необхідно активізувати в контексті розроблених підходів художньо-творчий пошук учителів, зокрема, в галузі інноваційних педагогічних технологій інтегративного типу. (Зазначимо принагідно, що реформа в Польщі в напрямку інтеграції мистецьких дисциплін реалізується завдяки ініціативі й досвіду вчителів-практиків, яким дозволено розробляти авторські програми й підручники, кращі з яких публікуються й активно популяризуються).

Окреслюючи загальні підходи до проблеми впровадження інтегрованого курсу "Мистецтво", щонайперше, акцентуємо особливості його кадрового забезпечення, адже саме це питання, як свідчить практика, викликає чи не найбільше непорозуміння у середовищі вчителів і методистів [7, с. 43].

В опублікованій програмі зазначено можливість викладання курсу за двома варіантами: одним учителем або двома вчителями, які працюють узгоджено. У першому варіанті проблем з розподілом змісту і годин на курс "Мистецтво" (2 год. на тиждень) взагалі не виникає. Зрозуміло, викладати може і вчитель початкових класів, який володіє відповідною кваліфікацією, і вчитель-предметник, наприклад, учитель музики (адже в загальноосвітніх школах України працює набагато більше вчителів-музикантів, ніж педагогів-художників) чи вчитель образотворчого мистецтва. За другим варіантом розподіл функцій і навантаження здійснюються між

двома вчителями. Водночас це не означає, що всі уроки мають бути бінарними, тобто такими, коли на одному уроці працюють два вчителі. Програмою передбачено викладання двох спарених уроків, які проводяться двома вчителями (по I год на тиждень); вони працюють за єдиною інтегрованою програмою, де зміст всіх спільних навчальних тем узгоджено [7].

Розглянемо особливості організації цього процесу на уроках мистецьких дисциплін та в позакласній виховній роботі художньо-естетичного спрямування. Слід зазначити, що загалом методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» зумовлює застосування інтегративних технологій, системи творчих завдань, різноманітних форм роботи, які власне й стимулюють діалогічне спілкування школярів. Для досягнення його ефективності вчитель має дотримуватися таких естетико-психологічних аспектів, як:

- А) знання психологічних особливостей учнів;
- Б) уміння вчасно виявити емоційний настрій дитини;
- В) уміння обирати стосовно кожного учня таку форму спілкування, яка б відповідала його віковим індивідуальним особливостям;
- Г) намагатися відчувати себе й учня в системі взаємин «учитель-учень»;
- Д) постійно спрямовувати педагогічну дію на виклик в учнів певних художніх образів, смаків, формування культури спілкування [8, с. 157].

Важлива ознака викладання курсу «Мистецтво» - варіативність, що зумовлює вільний підбір учителем навчально-художнього матеріалу, зорієнтованого переліку творів для сприймання, орієнтованих практичних завдань, поданих у програмі. За умови створення власних варіантів поурочного планування ці переліки можуть бути доповнені, збагачені, твори при необхідності частково замінені на рівноцінні.

Принцип варіативності стосується і добору вчителем відповідних методик і технологій. Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» передбачає пошук різноманітних зв'язків, художніх зіставлень, емоційно-образних аналогій і паралелей між видами мистецтв.

Висновки... Таким чином розгляд загальних підходів до впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» в контексті предметно-інтегративної освіти свідчить про те, що в умовах інтегрованого навчання взаємопроникнення й систематизація знань учнів становлення в них цілісної та багатомірної картини світу, розвиток творчих здібностей й гнучкого мислення відбуваються більш ефективно, також слід відзначити значне збільшення евристичного потенціалу мистецтва за умов впровадження інтегративних технологій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бабанов К.О. Інформаційні системи, технології та моделі навчання в школі. Монографія. / К.О.Бабанов.– Запоріжжя; Просвіта, 2000. – 160 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. – Інформаційний збірник МОН України. – 2006. - № 2-3.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник / І.М.Дичківська — К., 2004, — 352 с.
4. Масол Л.М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / Л.М.Масол // Шкільний світ. – 2002. – № 9. – С. 1–16.
5. Масол Л.М. Модель загальної мистецької освіти / Л.М.Масол // Педагогічна і психологічна науки в Україні. - Т. 1. – К. : Педагогічна наука, 2007. – С. 219–235.
6. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л.М.Масол, О.В.Гайдамака, Е.В.Белкіна, О.В.Калініченко, І.В.Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
7. Масол Л.М. Особливості впровадження програми «Мистецтво» в контексті предметно-інтегративної освіти / Л.М.Масол // Початкова школа. – 2003. - №4. – С.42-44.
8. Назаренко Л.М. Інтерактивне спілкування школярів як засіб формування їх соціально-психологічних компетентностей. – Підготовка вчителя у контексті Європейського простору: Збірник наукових праць / За ред. проф. Левківського М.В. – Київ – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2005. – 260 с.
9. Просіна О.В. Технології інтерактивного викладання предметів «Мистецтво» та «Художня культура» в загальноосвітній школі: навч.-метод. посібник / О.В.Просіна. – Луганськ: СПД Резников В.С., 2007. – 200 с.
10. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / Рудницька Оксана Петрівна. – К.: Академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2002. – 270 с.

Анотація

Незнанова Н.И.

Изучение интегрированного курса «Искусство» в начальной школе

В статье рассматриваются особенности изучения интегрированного курса «Искусство» в современных общеобразовательных школах. Автор доказывает, что взаимодействие искусств в процессе художественного восприятия активизирует психологические процессы, усиливает возбуждение которое возникает в слуховых и зрительных центрах головного мозга человека. В результате такой целостной реакции в сознании возникают переживания нового качества, которые через действие ассоциативного механизма вызывают в воображении яркие образы, углубляется понимание художественного содержания произведения, расширяется художественное мировоззрение личности. Такая интеграция возможна благодаря объединению в процессе

преподавания разных видов искусств: музыки, художественного искусства, хореографии, театра и т.д. Анализируется, что за последние годы на Украине сделаны первые шаги в реализации идеи интегрированного художественного образования в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: художественное образование, интеграция, предметно-интегративное образование, интегрированный художественный курс.

Summary

Neznanova N.I.

Study of Integrated Course «Art» in Primary School

The peculiarities of «Art» integrated course studying in modern secondary schools are studied in the article. The author proves that interaction of arts in the process of artistic perception makes more active psychological processes, intensifies excitement appearing in auditory and visual centers of cerebrum of a person. As a result of such integral reaction in the mind emotional experiences of new quality arise, which through the activity of associative mechanism, provoke in the imagination bright images, the comprehension of artistic content of the work of art becomes more profound, artistic world outlook of a personality broadens. This integration is possible thanks to unification in the process of teaching different kinds of art: music, painting, choreography, theatre, etc. It is analyzed that during the recent years first steps to realize the ideas of integrated artistic education in general educational schools of Ukraine have been done.

Key Words: artistic education, integration, subject-integrative education, integrated artistic course.

УДК 373,31.036:78.071.5 (045)

Олексюк М.В.

викладач кафедри теорії і методики музичного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Розвиток креативності у дітей молодшого шкільного віку на уроках музики

Стаття висвітлює розвиток творчості молодшого школяра на уроках музики, розглядає шляхи та педагогічні прийоми (методи) творчості(система творчих завдань, ігри, введення поліфонічних прийомів, проведення уроку-театру). Аналізується структура особистості, що динамічно розвивається, характеризується самобутністю та цілісною сукупністю таких рис особистості, як: творчий потенціал, творча активність, творча спрямованість, творча індивідуальність, ініціативність, імпровізаційність, що значно впливає на формування творчої зрілості. Автор статті пропонує розвивати творчі уміння у сприйманні (слухацькій діяльності), створенні, виконанні, імпровізації, умінні ритмопластичного інтонування і вільному володінні музичними знаннями в різних сферах навчальної діяльності. Доводиться, що уроки музики допомагають розвинути різні творчі вміння дітей у сприйнятті, створенні, виконанні, імпровізації, роздумах про музику.

Ключові слова: креативність, творчість, діалогічне спілкування, творчий розвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Основною метою освіти є підготовка підростаючого покоління до майбутньої професійної діяльності. Творчість – це шлях, який може ефективно реалізувати цю мету. У наш час вельми актуальною є проблема різностороннього виховання людини ще на початку її шляху, в дитинстві, виховання людини, в якій би гармонійно розвивалися емоційна і раціональна складові. Втрати в естетичному вихованні роблять бідним внутрішній світ людини. Не розуміючи справжніх цінностей, діти легко переймають цінності фальшиві.

У сучасному світі, перед яким постають завдання досягнути проблеми планетарного масштабу, методологічною парадигмою має стати творчість. Це форма людської діяльності, яка ставить за мету пошук і практичне створення нового, оригінального, унікального, кращого, прогресивного, соціально значущого. Історичний розвиток і місце держави у світовій спільноті знаходяться в прямій залежності від здатності народу творити її на рівні вимог сучасної доби. Від того, які творчі здібності виявляються у представників будь-яких сфер людської діяльності, і особливо національної системи освіти, залежить прогрес суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... Багато таланту, розуму та енергії вклали в розробку педагогічних проблем, пов'язаних із творчим розвитком особистості дитини, такі видатні дослідники, як Л.Виготський, П.Едвордс, К.Роджерс, Б.Теплов. Сьогодні дослідженням проблем креативності займаються також, Н.Вишнякова, Л.Дорфман, Г.Ковальова, Н.Терентьєва, Л.Футлик.

Мета статті – висвітлення шляхів розвитку креативності дитини на уроках музики в загальноосвітній школі.

Виклад основного матеріалу. За своєю здатністю викликати в людині творчу активність мистецтво, безумовно, займає перше місце серед усіх багатогранних елементів системи виховання людини.